

GUNNAR LANDTMAN

SAMHÄLLSKLASSERNAS
UPPKOMST

NTAMO

SAMHÄLLSKLASSERNAS
UPPKOMST

Faksimiletryck efter originalupplagan
Åbo Akademi & Schildts Förlag, Borgå 1916.

ISBN 978-952-215-678-5

OMSLAG

Göran de Kopior med pärmbild:
Laurits Andersen Ring, *Det gamle hus bliver pudset op* (1908),
Statens Museum for Kunst, www.smk.dk, *public domain*

TILLVERKARE

BoD – Books on Demand GmbH,
Norderstedt, Tyskland

ntamo, Helsingfors

2018

www.ntamo.net

G U N N A R L A N D T M A N

N T A M O
H e l s i n k i 2 0 1 8

SKRIFTER
UTGIVNA AV

ÅBO AKADEMI
KOMMITTE.

3.

GUNNAR LANDTMAN

SAMHÄLLSKLASSERNAS UPPKOMST

BORGÅ 1916
HOLGER SCHILDTS FÖRLAG

Förord.

Samhällsklassernas uppkomst i förevarande avfattning utgör ett sammandrag av ett utförligare arbete, som jag planerat att utgiva på engelska med en mer ingående detaljframställning samt fullständiga litteraturhänvisningar. Under läsåret 1914—15 föreläste jag över detta ämne vid Helsingfors universitet.

Den sociologiska forskningen har överhuvud ägnat en särskild förkärlek åt yttringarna av folkens tros- och föreställningsliv, medan den politiska och ekonomiska utvecklingen icke i samma grad tillvunnit sig uppmärksamhet. En stor mängd av de detaljspörsmål som utvecklas i föreliggande arbete ha dock varit föremål för behandling i sociologiska verk, ehuru överhuvud i annat sammanhang än här. Ett tidigare arbete har emellertid helt och hållet ägnats samma ämne som det förevarande, nämligen John Millars i Edinburgh utgivna *The Origin of the Distinction of Ranks*, varav fjärde upplagan utkom år 1806. Däri behandlas företrädesvis olika individers inflytande över andra, kvinnornas och barnens ställning, hövdingar och regeringar samt herrar och tjänare.

De i efterföljande arbete förekommande hänvisningarna till Kiwai-folket i Nya Guinea grunda sig på de

studier jag bedrivit bland dessa infödingar under en tvåårig vistelse i deras land. Jag har trott mig befordra åskådligheten av min undersökning i en del avseenden genom att återgiva exemplen från papuanerna i en tämligen fullständig avfattning, sålunda eftersträvande en mer belysande illustrering av de särskilda spörsmålen och den miljö vari de framträda.

Helsingfors i april 1916.

G. L.

Innehåll.

INLEDNING. — Rousseaus lära om människan i naturtillståndet och uppkomsten av social olikhet. . pp. 15—22

Rousseaus sociala idé, 15 f.; naturlig eller fysisk samt moralisk olikhet mellan människorna, 16; människorna under naturens hägn och uppfostran, 16—20; Rousseaus hänvisning till då levande vilda folk såsom illustrerande hans teori, 18; likställigheten och friheten i naturtillståndet, 20 f.; den uppkommande egendomsidén har grundlagt samhället, 21; utvecklingen av social olikhet med dess fördärliga påföljder, 21 f.

Kap. I. — Avsaknaden av klassolikhet bland de lägst stående folken pp. 23—31

Bedrägligheten av Rousseaus föreställningar om det primitiva samhället, 23; den fullständiga jämlikheten bland de lägsta folken, 24; den sociala och ekonomiska likställigheten bland Kiwai-papuanerna, kommunistiska drag hos dem med avseende å fördelning av produkter och gemenskap i arbete, social olikhet endast beroende på personliga omständigheter, 24—28; de lägsta folkens bosättning i små grupper, 28 f.; avsaknaden av klasser bland talrika nu levande folk av lägre typ, 29 ff.

Kap. II. — Kvinnornas ställning såsom avvikande från likställigheten inom de lägsta samhällena . . . pp. 32—39

Kvinnornas underordnade ställning i förhållande till

männen, 32; den ojämna arbetsfördelningen mellan könen, 32 ff; kvinnorna i allmänhet uteslagna från delaktighet i de allmänna angelägenheterna, 34; orsakerna till kvinnornas underkastelse, 34; kvinnorna sakna dock ingalunda befogenheter, 34 f.; i enstaka fall åtnjutna de inflytande även i politiskt avseende, om också sådana exempel ej upphäva den allmänna regeln om deras underlägsenhet, 35 f.; den under senare tid förändrade uppfattningen att kvinnornas ställning är bättre hos de lägsta naturfolken än hos flere något högre stående folk, 36 f.; exempel från papuanerna på kvinnornas ganska förmånliga ställning, 37 f.

Kap. III. — Åldersgrupper och på dem beroende social åtskillnad pp. 40—62

Barnens förhållande till sina föräldrar, 40 ..; företräden som i allmänhet tillkomma en högre ålder, 41 f.; inskränkningar i denna regel, dödande av åldersstigna personer, de äldres minskade inflytande, 42 f.; åldersklasser, 43 f.; initiationsbruk och deras ändamål, 45 f.; »männens hus» och de olika typerna därav, 46—49; professor Schurtz' uppfattning om åldersklasserna såsom bildande slutna förbund, 49—53; de typiska åldersklassernas antal, 52; de fullvuxnas privilegier, 53 f.; byte av namn vid initiationen, 54; yttre tecken för de olika åldersklasserna, 55 f.; klubbliknande sammanslutningar bland männen, 56 ff.; hemliga förbund bland männen, 58—62.

Kap. IV. — Uppkomsten av social olikhet genom personliga egenskaper pp. 63—88

Definition av rangklasser, 63 f.; teorier angående uppkomsten av klasser, 64 f.; social differentiering genom personliga egenskaper och förhållanden, 65 ff.; jakt- och krigstroféer såsom yttre tecken på personlig överlägsenhet, 67—73; symboliska äretecken, målningar av kroppen, betydelsen härvid av olika färger, 73—79; mördare betraktade såsom orena, 76 f.; inskränkningar i huden och tatueringar såsom angivande bragder, 77 f.; den stundom mycket noggranna

betydelsen av symboliska tecken, 78; ärenamn, 79 l.; direkta förmåner förvärvade genom personlig utmärkelse, 81 ff.; sänkning i socialt avseende genom personlig oduglighet, 83 ff.; benämningar och tecken för skam, 83 f.; tendens till ärftlighet av personligt förvärvade sociala företräden, 85—88.

Kap. V. — Olika förmögenhet såsom medverkande till uppkomsten av klassåtskillnad pp. 89—97

Samverkan av olika faktorer vid den sociala differentieringen, 89; teorier angående inverkan av olika förmögenhet på uppkomsten av klasser, 89 f.; förmögenhet åtföljes allmänt av respekt och inflytande, 90 f.; socialt erkännande på grund av frikostighet och givmildhet, 91 f.; benämningar och tecken för förmögenhet, 92 f.; polygami såsom åtföljande förmögenhet, betydelsen därav, 93 ff.; förmögenhetens bevarande inom en viss klass, 95 f.; förmögenhet och adelskap, 96; de fattigas nedsjunkande till en beroende ställning, 96 f.

Kap. VI. — Framträdandet av yrken och deras inverkan på uppkomsten av klassåtskillnad pp. 98—125

Ingen arbetsfördelning finnes i de lägsta samhällena, exempel från papuanerna m. fl. folk, 98 ff.; arbetets begynnande specialisering, 100 ff.; olika social värdesättning av olika arbeten, 102; respekterade arbeten och sysselsättningar, 102 ff.; arbetets ärftlighet, 104 f.; föraktade yrken sänka sina utövare i den sociala uppskattningen, 105 f.; skarprättare, 106 f.; slaktare, 107 f.; garvare m. fl., 108 f.; kockar, 109 f.; kvinnors arbeten anses degradera, 109 f.; jordbruksarbetare, 110 f.; vävare, 111; krukmakare, 111; barberare, 111 f.; sångare och gycklare, 112; smeder, 114—125; teoretiska författares förklaringar av smedernas ställning, 118—121; föreställningar förknippade med metallen järn, 122—125.

Kap. VII. — Uppkomsten av klassåtskillnad genom sammansmältning av olika stammar pp. 126—132

Social differentiering åstadkommen genom samman-

slutning av olika folkelement, 126—130; gestaltningen av seder och bruk vid sammansmältning av olika folk, 130 f.; sådan sammansmältning har skett genom segrarens invandring i det erövrade landet eller genom hemförande av fångar därifrån, 131 f.

Kap. VIII. — Uppkomsten av prästerskap (1) . . pp. 133—150

Trollkarlarna innefattas i prästklassen, 134; förekomsten bland olika folk av religion och magi, präster och trollkarlar, 134—137; prästerliga funktionärer framstå från den övriga befolkningen på ett tidigare stadium än någon annan klass, 138; jämförelse av prästerskapets förhållanden med rangklassernas, 138 ff.; den universella strävan inom mänskligheten efter övernaturlig hjälp i allehanda förehavanden, 140 f.; de vilda folkens benägenhet att tillskriva en mängd tilldragelser övernaturliga orsaker, 141 f.; inverkan av dylika föreställningar på uppkomsten av präster, 143 f.; de ändamål för vilka prästernas hjälp erfordras, 144—150.

Kap. IX. — Uppkomsten av prästerskap (2) . . . pp. 151—180

Utvecklingen av förfädradyrkan och dess inflytande på uppkomsten av prästerskap, 151—155; inverkan av naturdyrkan i samma avseende, 155 f.; den tidigaste kulten utföres av envar för sig utan präster, 156 ff.; individuella variationer i kulten på lägre utvecklingsstadier, 157 f.; specialisering av de religiösa och magiska riternas ledning, 158—161; förelöpare till ett organiserat prästerskap: tillfälligt inspirerade personer, iakttagande av heliga platser, »heliga män», 161—164; en prästerlig yrkesklass har uppkommit jämsides med utvecklingen av en komplicerad ritual, 165 ff.; uppkomsten av präster gemensamma för hela stammar, 167 f.; grannfolk fruktade såsom trollkarlar, 168 f.; tron på främlingars övernaturliga förmåga, 169 f.; prästerliga, heliga och gudomliga konungar och deras dödande vid tilltagande ålder, 170—177; uppkomsten av sådana konungar, 177—180.

Kap. X. — Uppkomsten av prästerskap (3) . . . pp. 181—204

Prästerskapets ärftlighet, 181—184; förmåga att umgås med övernaturliga väsen erfordras av blivande präster, 184 f.; präster ha personliga skyddsväsen till sitt fö 185 f.; gudarna ha själva utsett vissa personer för prästkallet, 186 ff.; detta sker t. ex. i drömmar eller på mer direkta vis, 187 f.; prästernas undergörande förmåga, 188 f.; vissa yttre tecken anses tillkännagiva förefintligheten av mysteriösa egenskaper, 189 f.; en exalterad sinnesförfattning kvalificerar en person för prästämbetet, 190—193; användningen av artificiella medel för att åvägabringa extas, 193; primitiva föreställningar om extas, 193 f.; uppfattningar om vansinne, 194 f.; prästernas initiering, 196—204; därvid meddelad undervisning, 199 f.; blivande prästers självberedelse, 200—203; invigningsceremonier, 203 f.

Kap. XI. — Uppkomsten av prästerskap (4) . . . pp. 205—227

Prästerna tillhöra allmänt de mest intelligenta elementen av sina folk, 205 f.; de äga icke sällan insikt i en mängd naturförhållanden, 206 f.; samverkan mellan prästerna inbördes för upprätthållandet av folkens tro på dem, 207 ff.; deras beräknande tillvägagångssätt vid utförandet av undergärningar, 209 ff.; prästerna befordra allehanda vidskepliga idéer bland sina folk, 211; de öka sitt anseende genom hemlighetsfulla och skrämmande metoder, 211 f.; övernaturliga bruk företagas ofta nattetid, 213 f.; prästernas samverkan med regenterna och de härskande klasserna, 214; deras inflytande ökas av tron på deras undergörande förmåga, 214 ff.; frågan om naturfolkens präster överhuvud äro bedragare eller ej, 216 f.; »sugningskuren», 217 f.; prästerna tro på sin egen förmåga, 218 f.; prästerskapets utveckling till ett särskilt stånd, 220—227; prästernas asketism, 220—224; sexuella föreskrifter, 220 f.; fasta och förbjudna slag av föda, användningen av narkotiska medel, 222 ff.; prästernas yttre utstyrsel, färgen på deras dräkt, 224 f.; deras långa hår, 225 f.; det särskilda språk som användes av dem, 226 f.

Kap. XII. — Uppkomsten av prästerskap (5). pp. 228—247

Teoretiska författares åtskillnad mellan präster och trollkarlar, 228—233; religion och magi, 230 f., 233—236; typerna präst och trollkarl äro i verkligheten mycket blandade med varandra, endast i få fall förekomma de åtskilda, 226 ff.; arbetsfördelningen inom yrket, 238—242; spådomskonst, läkeförmåga och påverkande av väderleken än utförda av de egentliga prästerna än av särskilda funktionärer, 239—242; prästerskapets juridiska myndighet, 242 f.; de båda könens delaktighet i prästbefattningen, 243—247; kvinnor anses ofta i högre grad än män förfoga över mystiska krafter, 246.

Kap. XIII. — Uppkomsten av slaveri (1). pp. 248—270

Definition av slaveri, 248—251; fränksiljande av befolkningsgrupper som stå nära slavarerna, 251; slave-riets förekomst bland folk tillhörande olika ekonomiska grupper, 252 f.; uppkomsten av slaveri genom en inre social utveckling eller genom förslavande av främlingar, 253; skulds lavar, 253 f.; pantslavar, 254—261; anhörigas solidariska ansvarighet för skuld, 259 f.; olika former av skulds slaveri, 261—264; straffslaveri, 264—270; straffböters fullgörande genom pantslaveri, 268 f.

Kap. XIV. — Uppkomsten av slaveri (2). pp. 271—284

Förslavande av främlingar genom krig, 271 f.; olika slag av krig, 272; de lägst stående folken taga ej fångar i krig, 272 f.; kannibalismen, 273 f.; temporärt uppskov med fångars dödande kan leda till deras skonande, 275 ff.; Spencers teori om uppkomsten av slaveri ur seden att bevara fångar någon tid för kannibaliska ändamål, 277; kvarhållande av fångar för att utbekomma lösen utgör ett upphov till slavhandel, 277 f.; uppkomsten av bruket att utnyttja fångars arbetskraft, 279; skonande och förslavande av vissa grupper av fångar, medan andra dödas, 280 ff.; seg-rarens personliga intresse gör sig gällande härvid, 282; förslavande av personer har fått ett ökat upp-

sving genom slavhandeln, 282 f.; stundom förekommer adoption av krigsfångar och andra främlingar i stället för deras förslavande, 283 f.

Kap. XV. — Uppkomsten av slaveri (3) pp. 285—306

Förslavande av skyddslösa personer, vare sig främlingar eller egna stamförvanter, 285 ff.; slaveriets ärftlighet, 288 ff.; barn av blandade äktenskap då den ena av föräldrarna är en slav, 288 ff.; de ändamål för vilka slavar användas, 290 ff.; slavarnas ställning och behandling, 291—303; slavarna äro ofta olika ställda än andra personer inför lag, 293 f.; ägarens ansvarighet för de handlingar hans slav gör sig skyldig till, 294; yttre kännemärken för slavar, 294 ff.; frigivning av slavar, 298; »en gång slav alltid slav», 299; »konungsslavar», 299; slavar utan ägare, 299 f.; obestämd gräns mellan slavarna och de fria, 300; främlingsslavar och husslavar och deras olika ställning, 300 ff.; kvinnliga slavar och deras behandling, 302 f.; det inhemska eller främmande slaveriet såsom urkällan till ofrihet, 303—306.

Kap. XVI. — Uppkomsten av adel. Tillägg: Differentiering av de huvudsakliga klasserna i underavdelningar. Övergång från en klass till en annan . . . pp. 306—328

Den sociala organisationen hos vissa folk uppvisar ett stort antal klasser och undervisningar av sådana, 306; adel, en fri medelklass och slavar utgöra de huvudsakliga klasserna, 306 f.; de socialt högre ställda skilja sig från de lägre genom sin olika bosättning, dräkt och personliga utstyrsel, 309—312; färger såsom angivande rang, 312 f.; rangtecken, 313 f.; de högre klassernas olika föda, 314 f.; deras olika yttre typ, 315 f.; avvikande språk, 317; de lägre klassernas ödmjuka underkastelse, de högres upphöjelse, 317 f.; klassprivilegier, 318; olikhet inför lag, 318—321; de förnåmas mer ceremoniösa bruk och seder, 321 f.; föreställningar om de högre klassernas helighet, 322 f.; taburegler gällande för dem, 323 f.; klassendogami, 324 ff.; ytterligare differentiering av de huvudsakliga klasserna i underavdelningar, 326 f.; möjligheten av

en persons upphöjelse från en klass till en annan eller sänkning i motsvarande avseende, 327 f.

Kap. XVII. — Uppkomsten av „De äldres råd“ samt hövdingsskap pp. 329—343

Hövdingsskap såsom institution existerar icke i de lägsta samhällena, 329; de äldre, ledande männens sammanlutning till ett råd och de olika funktioner som tillkomma detta, 329—332; rådet och allmän folkförsamling, 332; uppkomsten av hövdingar, 332—337; familjeöverhuvudena såsom ledare, 333 f.; det utvecklade hövdingsskapets beroende av personliga förhållanden, 334—337; hövdingarnas varierande makt, 337 f.; hövdingarnas insignier, 338 f.; olika hövdingar i fred och krig, 339 f.; heliga enväldshärskare bland naturfolken och taburegler som känneteckna dem, 340 f.; utvecklingen av en mer omfattande regeringsorganisation, 341 f.; de äldres råd bestående jämsides med konungen, 342 f.

Register pp. 344

INLEDNING.

Rousseaus lära om människan i naturtillståndet och uppkomsten av social olikhet.

En bland de förnämsta av de män som i förgångna tider spekulerat över uppkomsten av klassåtskillnad bland människorna är Jean Jacques Rousseau. Den allmänna karaktären av hans socialfilosofi med dess maning om »återgång till naturen» är känd. Sin vägledande sociala idé uttalade han redan i sin år 1749 utgivna svarsskrift på akademiens i Dijon ryktbara prisfråga, »Har vetenskapens och konstens utveckling bidragit att undergräva eller förbättra sederna?» I sin paradoxala motsats till det svar akademien synbarligen väntat hävdade Rousseau, att människan i naturtillståndet var god och därmed också lycklig; hon var obunden och oskyldig som ett fritt djur och hade ingen önskan att åsamka någon annan ont. Hela utvecklingen från detta stadium har deformationer människan och gjort henne ond och därjämte olycklig, och till denna förvandling ha vetenskapen och konsten bidragit. Genom uppfostran borde mänskligheten återföras till det den varit, ty hos det uppväxande släktet

kunde man förverkliga det ideal filosofin uppställt med den allt omfattande naturen såsom urkälla och vägledarinna.

De av Rousseaus arbeten, vari hans sociala lära närmast utvecklas, äro *Discours sur l'Origine et les Fondemens de l'Inégalité parmi les Hommes* och *Le Contrat Social*. I det förstnämnda verket skiljer Rousseau först mellan två slag av social olikhet. Den ena, vilken han benämner den naturliga eller fysiska, emedan den är grundlagd i naturens egen ordning, består i en åtskillnad mellan människorna på grund av olika ålder, hälsa, krafter och själsgåvor. Den andra, en moralisk eller politisk olikhet, härrör av en konstlad gruppering av samhället och kännetecknas av de förmåner vissa klasser och personer åtnjuta framom andra, såsom att vara rikare, mera aktad, mäktigare än dessa och till och med kunna göra sin vilja gällande över dem.

Den »naturliga olikheten» anser sig Rousseau icke behöva närmare beröra. Han ägnar sig åt undersökningen av den olikhet, som lett till uppkomsten av samhällsklasser. »O, människa!» utropar han, »var ditt hem och vilken din åskådning än må vara, lyssna: se här din historia, sådan jag trott mig läsa den, icke i arbeten författade av dina likar, som äro lögnare, utan i naturen, som aldrig ljuger. De tidsskiften, om vilka jag skall tala, äro längst förflutna: huru har du icke förändrat dig från det du var!»

Medan klassåtskillnaden och andra yttringar av den samhälleliga utvecklingen äro Rousseau förhatliga, har han knappast ord nog vackra att utmåla den arkadiska lycka och idyll, som enligt hans föreställning rådde bland människorna i naturtillståndet. Han är inne på sitt älsklingsämne, och allt skönt hans härför så ägnade sinne kunde dikta har han tillskrivit män-

”En viktig faktor,
som bidragit till att befästa och öka
avskildheten mellan olika klasser,
har varit den synnerligt allmänna
seden, att äktenskap
endast få ingås mellan medlemmar
av samma klasser.”

Gunnar Landtman (1878–1940) var en av de mest internationella finländska forskarna. Som filosof och sociolog, med studier i både Storbritannien och Tyskland, blev han en viktig universitetsfigur och populär reseförfattare. Den vida bereste Landtman, med betydande socialantropologens fälterfarenhet från Nya Guinea, var i sin samtid en flitig polemiker, exempelvis för tvåspråkighetens sak.

Samhällsklassernas uppkomst (1916) bygger på Landtmans monografi *The Primary Causes of Social Inequality* (1909) och föregår ett annat verk om ojämlikhetens kärna, *The Origin of the Inequality of the Social Classes* (1938). I sitt tänkande strävade han efter ett modernt ideal-samhälle, en fulländad stat som bygggt på grundvalarna av reell egalitarism. Trots att han själv varken var utopist eller marxist, ansåg Landtman sig ha tillräcklig evidens från olika naturfolkens livssätt för att inte betrakta jämlikhetsidén som enbart ett teoretiskt eller begreppsligt luftslott.